

– Lange penger er utrolig viktig

Kristin Halvorsen gikk i 2013 av som kunnskapsminister i Stoltenberg II-regjeringen, men har siden den tid vært tungt engasjert på en rekke områder som har med forskning, teknologi og høyere utdanning å gjøre. Hun er blant annet styreleder for Bioteknologirådet og Naturhistorisk museum, og siden 2014 er hun, ikke minst, direktør for forskningsinstituttet CICERO Senter for klimaforskning. Mye i norsk forskningspolitikk har de seneste årene handlet om universiteter og høyskoler, nå synes det å vokse fram en diskusjon om gjeldende politikk også for de norske forskningsinstituttene: Bør de gjennomgås mer systematisk for at de best mulig skal kunne ivareta sine oppgaver, med rammebetingelser i forandring og endringer i andre deler av forskningssystemet? Dette er spørsmål som den tidligere kunnskapsministeren og den nåværende instituttlederen nå kan se så vel ovenfra som nedenfra.

FOTO: MARTIN SKULSTAD

EGIL KALLERUD,
Forskningspolitikk

Vi møtte Halvorsen i CICEROs lokaler i Forskningsparken på Gaustad. *Forskningspolitikk* ble pålagt å få fram at instituttet nylig har flyttet inn i parkens fineste lokaler, og dermed kan samle samtlige 75 ansatte på ett sted. Og, presiserer hun, flyttingen foregikk med lavest mulig karbonavtrykk, siden alle møbler ble kjøpt på brukmarkedet. Vi får vite at CICERO er en uavhengig stiftelse som ble opprettet

for 26 år siden som en direkte oppfølging av «Brundtland-rapporten» *Our Common Future* og har som oppgave å bidra til klimaomstilling og løsninger på klima-problemene.

Hva vil du si særpreger CICERO i den svært uensartede gruppen av norske forskningsinstitutter?

Et viktig særtrekk ved vårt institutt er at det i utpreget grad er tverrfaglig. Vi har et sterkt naturvitenskapelig miljø for forskning på klimasystemer, særlig atmosfære, vi har et miljø som består av samfunnsøkono-

mer, statsvitere som følger de internasjonale klimaforhandlingene og de store aktørene, og vi har et miljø som driver med klimatilpasning og utslippsreduksjoner på lokalt nivå. Denne sammensetningen er et viktig utgangspunkt for at vi skal kunne bidra med løsninger på klimaproblemene som av natur er tverrfaglige. Vi har lang erfaring med å arbeide tverrfaglig, men ser også at vi har ytterligere potensiale for å videreutvikle dette arbeidet. Dessuten har instituttet en sterk akademisk profil, vi har en høy publiseringsrate, og en stor del av våre inntekter er prosjektmidler fra Norges forskningsråd. Dette er en styrke, og vi vil videreutvikle forskning av høy kvalitet. Samtidig må vi utvikle og utvide vår oppdragsportefølje, fordi det er en viktig kanal for formidling av vår forskning til alle beslutningstakere som trenger den.

“Men selv om den økonomiske situasjonen vår for tiden er god, er fortsatt andelen langsiktig, sikker finansiering lav”

Av evalueringen av miljøforskningsinstituttene fra 2015 framgår det at så mye som nesten halvparten av CICEROs budsjett er program- og prosjektmidler fra Norges forskningsråd, og at dette gjør instituttet sårbart for utfasing av og endringer i rådets prosjektportefølje.

Ja, andelen prosjekt- og programmidler fra rådet er høy, og i et tverrfaglig institutt som vårt, som har aktivitet over et stort spenn av fagfelter, kan de forskjellige fagmiljøene bli svært sårbare for at finansieringen kan tørke ut på noen områder når det foretas endringer i innretningen av rådsprogrammene. For et par år siden gikk vi, som mange andre forskningsinstitutter, med underskudd, og forskere måtte forlate instituttet fordi vi manglet finansiering på noen områder. Nå har vi bygget oss opp igjen finansielt, vi ekspanderer og ansetter nye forskere. Men selv om den økonomiske situasjonen vår for tiden er god, er fortsatt andelen langsiktig, sikker finansiering lav. Når en er avhengig av å tjene inn opp-

til 90 prosent av inntektene, er det nødvendig å være på tå hev hele tiden.

Når jeg nå ser forskningspolitikken nedenfra, til forskjell fra i min tid som politiker, er jeg blitt mye mer oppmerksom på hvor kommersielt dette systemet egentlig er, hvor sterk konkurransen er og hvor mye man kontinuerlig må jobbe for å skaffe seg inntekter. Jeg ser tydeligere hvor utrolig viktig det er å ha lange penger. For å kunne opprettholde kompetanse og kvalitet over tid er det helt avgjørende at vi har en betydelig grad av forutsigbarhet, blant annet for å kunne rekruttere og opprett-

“Vi ser igjen at SFF-sentre nesten uten unntak tildeles institusjoner i universitets- og høskolesektoren”

holde kontinuitet i virksomheten på sentrale fagfelter over tid.

Da kommer vi inn på problemstillinger som nok de fleste instituttene baler med, og som gjerne blir en diskusjon om størrelsen på instituttene såkalte basisbevilgninger. De blir gjennomgående oppfattet som lave, blant annet i internasjonal komparativ sammenheng. Er høyere basisbevilgninger løsningen på problemet?

Ikke nødvendigvis, det er flere måter å skaffe seg nødvendig forutsigbarhet på for å kunne bygge opp gode fagmiljøer over tid. Programmer eller prosjekter som går over lengre tid, kan bidra, særlig om en er så heldig å komme med i ett eller flere store 8- eller 10-årige sentre, som de vi har fått for miljøvennlig energi (FME) og fremragende forskning (SFF). Vi leder ett FME-

senter, det har bidratt til langsiktig finansiering. Vi har også hatt store forventninger til en søknad vi fremmet sammen med NILU til den fjerde utlysingen av nye SFF-sentre. Vår søknad var med i siste runde, men vi har dessverre akkurat fått beskjed om at søknaden ikke kom med blant de ti som fikk støtte. Vi ser igjen at SFF-sentre nesten uten unntak tildeles institusjoner i universitets- og høskolesektoren (UH-sektoren). Om utfallet for vår SFF-søknad hadde vært et annet, ville vår langsiktige finansiering vært betydelig bedre.

De fleste institutter har ikke utsikt til å få slike bevilgninger, og en økning i basisbevilgningene er en nærliggende løsning på problemet. Men om jeg som politiker skulle vurdere spørsmålet om økte basisbevilgninger til instituttene igjen, ville jeg nok knyttet eventuelle økninger til et →

tydelig definert nasjonalt ansvar for å bygge opp kompetanse på forsknings- og kunnskapsområder som man vet det vil være et langsiktig behov for. For CICERO utgjør såkalte «strategiske satsinger», SIS-er, i overkant av en tredjedel av basisbevilgningen. Det er prosjekter som vi velger ut i dialog med Miljødirektoratet, og dermed sikrer myndighetene seg innflytelse over noen av våre prioriteringer.

Lenge har det vært politisk stille om instituttsektoren, som i flere runder har blitt «friskmeldt», som i din egen forskningsmelding fra 2013 («Instituttsektoren fyller sin rolle og oppnår gjennomgående gode resultater»). Siden den gang har det blitt mer diskusjon om struktur og fusjoner, om arbeidsdeling og samarbeid mellom institutt- og UH-sektor m.m. Er tiden mer moden nå for en systematisk politisk gjennomgang av slike spørsmål?

“hovedlinjene i forslaget er videreført, så den delen av LTP ville neppe blitt så annerledes under min ledelse”

Den lærdom jeg har fått etter noen år ved CICERO er at spørsmål om antall institutter, hvor store de bør være, om det er behov for fusjoner osv. ikke er de mest sentrale problemstillingene. Utvikling av gode forskningsprosjekter er i stor grad en «bottom-up»-prosess. Det sentrale og overordnede mål for så vel politikere som ledere i sektoren er å bidra til å skape møteplasser hvor forskere med høye ambisjoner og stor nysgjerrighet kan møtes og utvikle forskningsideer; det er her det egentlige faglige arbeidet foregår.

Det er klart at når det nå er tydeligere forventninger til at også høyere utdanningsinstitusjoner skal engasjere seg sterkere i oppdragsvirksomhet, samtidig som en også vil at universitetene skal hevde seg sterkere i den internasjonale konkurransen, kan det oppstå behov for å rydde bedre i rollene og signalene. Samtidig må det være mulig å finansiere fremragende forskning uavhengig av hvor i sektoren den foregår. Institutter må kunne delta i konkurransen om for eksempel SFF-er og være attraktive arbeidsplasser for forskere med høye akademiske ambisjoner.

Apropos forutsigbarhet: Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning for 2015–2024 (LTP) har bidratt til noe mer forutsigbarhet i norsk forskningspolitikk og -finan-

“vi trenger ikke først og fremst nye ‘modeller’ for samarbeid mellom departementer, det det står på er politisk vilje til å samarbeide”

siering. Dette var den rød-grønne regjeringens og ditt forslag, men den er gjennomført av den blå-blå regjeringen, tilsynelatende til punkt og prikke i tråd med forslaget. Ville planen blitt annerledes om du hadde fått mulighet til selv å gjennomføre den?

LTP-en viste seg som et godt grep som også ble viktig for å sikre politisk forutsigbarhet på et område som har særlig behov for forutsigbare rammer. Det var jo også i nært samarbeid med sektoren at dette grepet ble tatt. Jeg er veldig godt fornøyd med at Røe Isaksen fulgte det opp slik han

mulig grep være å etablere et samarbeid mellom Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet (KMD), Miljødirektoratet, SSB, CICERO og andre som kan bidra til å skape en felles plattform for effektberegninger av utslippsreducerende tiltak, altså et slags teknisk beregningsutvalg for klimapolitikken. Det kan være et nyttig verktøy for valg av klimapolitiske virkemidler.

Men hvordan skal et slikt samarbeid finansieres og organiseres i et sterkt sektorisert system som det norske?

Vi ser ofte at når mye midler i en satsing legges i en sektor, så kan det være lite romslighet i departementene for å dele på ansvaret med andre. Men vi trenger ikke først og fremst nye «modeller» for samarbeid mellom departementer, det det står på er politisk vilje til å samarbeide. Når OECD-teamet peker på begrensningene i Forskningsrådets muligheter til å koordinere satsinger «nedenfra», er dette et stykke på vei et spørsmål om hvilke føringer departementene legger på bruken av midlene. Dersom for eksempel Olje- og energidepartementet er alene om å legge føringer på klimarelevante programmer, kan det føre til at perspektiver og hensyn som først og fremst målbæres av andre departementer, som KMD, får for liten plass. Dette er en politisk utfordring som kan løses gjennom politisk vilje.

Hva er den tidligere finansministerens kommentar når Røe Isaksen nå varsler at det gyldne tiåret for forskning er over, forskningen kan ikke forvente samme vekst som før, og prioriteringene vil bli tøffere?

Dette kommer neppe til å gjelde bare forskningsområdet, men hele statsbudsjettet generelt. Desto viktigere er det å innrette seg deretter. Uansett vil det være avgjørende for Norge at vi har forskningsmiljøer av god kvalitet for å kunne løse utfordringene i årene framover. Og det påhviler også oss i forskningsinstitusjonene et ansvar for å vise hvor viktig det er at alle aktører har et godt kunnskapsgrunnlag for sin virksomhet. Vi må alle være mer på tilbudssiden for å formidle forskning og samarbeide med aktører, og

ikke minst må vi skape samarbeidsarenaer på et bredt grunnlag for en pågående dialog med samfunnsaktører, det består i mye mer enn å presentere resultatene fra siste prosjekt og så be om mer penger til det neste.

“ikke minst må vi skape samarbeidsarenaer på et bredt grunnlag for en pågående dialog med samfunnsaktører, det består i mye mer enn å presentere resultatene fra siste prosjekt og så be om mer penger til det neste”

Hvilke argumenter for forskning kan vinne gehør i Finansdepartementet? Noen mener at dette departementet er overbefolket av ny-klassiske likevektsøkonomer med begrenset sans for forskning og innovasjon?

Glem ikke at det er politikerne som vedtar budsjettene; embetsverket legger bare grunnlaget. Finansdepartementet henter sin makt fra politikerne og har samme rolle og skal foreta de samme avveieringer overfor alle sektorer. Hadde vi ikke hatt et finansdepartement, hadde vi vært blakke for lengst. Det er politikerne som må velge mellom alle gode formål, og vi som forvalter forskningen, må vise at det vi har å bidra med gjør at pengene er bedre brukt på forskning enn på andre områder.

Vil forskning fortsatt ha gode utsikter også etter et eventuelt regjeringsskifte?
Absolutt. 🗣️